

Sygn. akt III AUa 811/17

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 grudnia 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku - III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Maciej Piankowski
Sędziowie:	SSA Michał Bober SSA Małgorzata Gerszewska (spr.)
Protokolant:	sekretarz sądowy Urszula Kowalska

po rozpoznaniu w dniu 12 grudnia 2017 r. w Gdańsku

sprawy T. M.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego

od wyroku Sądu Okręgowego w Gdańsku VII Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 2 marca 2017 r., sygn. akt VII U 954/17

oddala apelację.

SSA Małgorzata Gerszewska SSA Maciej Piankowski SSA Michał Bober

Sygn. akt III AUa 811/17

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 22 sierpnia 2016 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego wstrzymał od dnia 1 sierpnia 2016 r. wypłatę emerytury rolniczej T. M. z powodu braku prawa do zbiegu świadczeń: emerytury rolniczej „GE” z rentą rodzinną „R”, jednocześnie wskazując, iż świadczenie powyższe nie przysługuje od dnia 1 czerwca 2009 r. tj. od dnia przyznania przez ZUS renty rodzinnej w kwocie wyższej od świadczenia rolnego.

W odwołaniu od powyższej decyzji ubezpieczona wniosła o jej zmianę, zarzucając błędne przyjęcie, że świadczenia z tytułu emerytury rolniczej w związku z przyznanym świadczeniem w postaci renty rodzinnej z ZUS nie przysługiwały od dnia 1 czerwca 2009 r., lecz od dnia 16 marca 2015 r.; błędne przyjęcie, że w okresie od 1 czerwca 2016 r. do 31 lipca 2016 r. ubezpieczona pobierała świadczenia z tytułu emerytury rolniczej oraz błędne przyjęcie, że wnioskodawczyni

jest zobowiązana do zwrotu kwoty 41.907 zł za okres od 1 sierpnia 2013 r. do 31 lipca 2016 r., podczas gdy brak jest podstaw do zwrotu tej kwoty.

W odpowiedzi na odwołanie Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział w G. wniósł o jego oddalenie.

Wyrokiem z dnia 2 marca 2017 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku VII Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych zmienił zaskarżoną decyzję i ustalił, że T. M. nie jest zobowiązana do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 sierpnia 2013 r. do 31 lipca 2016 r. w kwocie 41.907 złotych oraz zobowiązał pozwanego do podjęcia wypłaty świadczenia począwszy od 1 sierpnia 2016 r., wskazując następujące motywy rozstrzygnięcia:

T. M., urodzona (...) jest uprawniona do emerytury rolniczej od 14 września 1995 r. tj. od zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej. Od dnia 1 stycznia 2003 r. ubezpieczona otrzymywała świadczenie w pełnej wysokości w związku z osiągnięciem wymaganego wieku emerytalnego.

Decyzją z dnia 16 marca 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. Wydział Realizacji Umów Międzynarodowych, przyznał ubezpieczonej rentę rodzinną po zmarłym mężu od dnia 1 czerwca 2009 r. tj. od dnia przeliczenia świadczenia przez niemiecką instytucję ubezpieczeniową - na stałe. Wskazano, że od dnia 1 kwietnia 2015 r. wysokość świadczenia do wypłaty wynosi 664,19 zł miesięcznie. Wyjaśniono także, iż należność za okres od 1 czerwca 2009 r. do 31 marca 2015 r. w kwocie 34.702,31 została zatrzymana na poczet roszczenia zwrotnego zgłoszonego przez zagraniczną instytucję ubezpieczeniową. Pozostała należność w kwocie 3.399,74 zł po odliczeniu zaliczki na podatek oraz składki na ubezpieczenie zdrowotne miała zostać przekazana za pośrednictwem poczty na rzecz ubezpieczonej. Kwota 34702,31 zł została przekazana na zaległe płatności instytucji zagranicznej w związku z roszczeniami z art. 72 Rozporządzenia EWG nr 987/2009 - ubezpieczona otrzymała częściowe wyrównanie.

Decyzją z dnia 2 sierpnia 2016 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego odmówił ubezpieczonej prawa do wypłaty świadczenia w zbiegu. Decyzją z dnia 22 sierpnia 2016 r. Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego wstrzymał od dnia 1 sierpnia 2016 r. wypłatę emerytury rolniczej T. M. z powodu braku prawa do zbiegu świadczeń: emerytury rolniczej „GE” z rentą rodzinną „R”, jednocześnie wskazując, iż świadczenie powyższe nie przysługuje od dnia 1 czerwca 2009 r. tj. od dnia przyznania przez ZUS renty rodzinnej w kwocie wyższej od świadczenia rolnego. W zaskarżonej decyzji wyjaśniono, iż w okresie od 1 czerwca 2009 r. do 31 lipca 2016 r. ubezpieczona pobrała świadczenie z powyższego tytułu w kwocie 85.817,28 zł. Jednocześnie organ zobowiązał T. M. do zwrotu kwoty 41.907,00 zł tytułem nienależnie pobranej emerytury rolnej za okres 1 sierpnia 2013 r. do 31 lipca 2016 r. odstępując od żądania zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w kwocie 43.910,28 zł.

Ubezpieczona nie składała przed pozwanym oświadczenia w trybie art. 33 ust 2 ustawy z 20 grudnia 1990r. o ubezpieczeniu społecznym rolników.

W toku postępowania ubezpieczona zadeklarowała chęć pobierania świadczenia emerytalnego z KRUS.

W tak ustalonych okolicznościach odwołanie zasługiwało na uwzględnienie, aczkolwiek z innych przyczyn niż ubezpieczona wskazywała w odwołaniu.

Sąd podkreślił, że zaskarżona decyzja dotyczy dwóch kwestii. Pierwszą jest wstrzymanie wypłaty emerytury rolniczej od 1 sierpnia 2016 r. z uwagi na fakt, że ubezpieczonej nie przysługuje prawo do pobierania jednocześnie dwóch świadczeń, tj. emerytury rolniczej i renty rodzinnej. Drugą natomiast jest określenie, że świadczenie pobrane przez ubezpieczoną w okresie od 1 czerwca 2009 r. do 31 lipca 2016 r. w kwocie 85.817,28 zł było świadczeniem nienależnym i odwołująca się jest zobowiązana do jego zwrotu za okres od 1 sierpnia 2013 r. do 31 lipca 2016 r. tj. za 3 lata.

Poza sporem było to, że ubezpieczona od dnia 14 września 1995 r. jest uprawiona do emerytury rolniczej na podstawie ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, a od 1 czerwca 2009 r. również do renty rodzinnej po zmarłym mężu, przyznanej jej na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS.

Zgodnie z art. 96 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS odrębne przepisy określają prawo do pobierania świadczeń w razie zbiegu u jednej osoby prawa do emerytury lub renty z prawem do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego rolników. Tymi odrębnymi przepisami są uregulowania zawarte w art. 33 i art. 36 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w myśl których to Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego jest organem uprawnionym do rozstrzygania kwestii zbiegu świadczeń.

Sąd zaznaczył, iż w analizowanym stanie faktycznym ubezpieczona bezsprzecznie nie jest uprawniona do pobierania dwóch świadczeń (emerytury i renty z różnych systemów ubezpieczeniowych) w tym samym czasie.

Zgodnie z art. 33 ust. 2 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, w razie zbiegu prawa do emerytury lub renty przysługującej na podstawie ustawy z prawem do emerytury lub renty z innego ubezpieczenia społecznego, uprawnionemu wypłaca się jedno wybrane przez niego świadczenie, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4. Wyjątki, o których mowa w ust. 4 nie mają znaczenia dla oceny niniejszej sprawy, zaś ust. 3 został uchylony. Przepis art. 33 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników reguluje więc kwestię zbiegu prawa do świadczenia, w sytuacji, w której jedna osoba spełnia warunki do otrzymania więcej niż jednego świadczenia (emerytury lub renty) z różnych systemów ubezpieczeniowych. Przepis ten wyraża, przyjętą przez ustawodawcę w ustawie o ubezpieczeniu rolników, ogólną zasadę pobierania jednego świadczenia (tzw. zasada niekumulacji), która dotyczy zbiegu świadczenia przysługującego z tytułu prawa do renty lub emerytury rolniczej ze świadczeniem przysługującym z tych samych tytułów, ale z innego ubezpieczenia społecznego. Zgodnie z powołaną zasadą uprawniony do więcej niż jednego świadczenia z tego tytułu wybiera, które świadczenie chce otrzymywać. Przy czym, wybór świadczenia należy do sfery jego samodzielnych uprawnień i nie podlega ocenie. To znaczy, że nawet jeżeli uprawniony zażąda wypłaty niższego świadczenia, żądanie to musi zostać uwzględnione (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 października 2010 r. K. 16/2008).

Znamiennym, z punktu widzenia niniejszej sprawy jest to, że ubezpieczona nie dokonała dotychczas wyboru świadczenia, które chce otrzymywać, co oznacza, że zaskarżona decyzja jest przedwczesna, albowiem nie jest wiadomym czy ubezpieczona nie wybierze świadczenia od organu rentowego.

Pozwany działając z urzędu, wydając decyzję z dnia 22 sierpnia 2016 r., na mocy której odmówił przyznania wnioskodawczyni prawa do świadczeń w zbiegu, a następnie wydając decyzję z dnia 22 sierpnia 2016 r. na mocy której m.in. wstrzymano od dnia 1 sierpnia 2016 r. wypłatę emerytury rolniczej założył, że ubezpieczona dokonała takiego wyboru, co jednak nie miało miejsca. Działanie pozwanego w ocenie Sądu nie jest zasadne, albowiem ubezpieczona nie złożyła oświadczenia o wyborze, nie była wzywana przez pozwanego celem złożenia oświadczenia w przedmiocie wyboru świadczenia, a na rozprawie w dniu 23 lutego 2017 r. wskazywała, że gdyby miała dokonać takiego wyboru, to dokonałaby wyboru świadczenia z KRUS.

Z regulacji zawartych w art. 96 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz w art. 33 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wynika, że wnioskodawcy przysługuje jedno świadczenie, wybrane przez wnioskodawcę. Brak jest w tym zakresie rozwiązania analogicznego jak w art. 33 ust. 1 ustawy, gdzie wyboru może dokonać organ rentowy.

Sąd Okręgowy stanął na stanowisku, że w analizowanej sprawie brak było również podstaw do wstrzymania wypłaty świadczenia przez pozwanego. Wstrzymanie wypłaty świadczeń jest czynnością organu rentowego skutkującą zaniechaniem dalszej wypłaty. Wstrzymanie nie następuje z mocy prawa, lecz wymaga wydania decyzji przez organ rentowy (por. wyr. Sądu Najwyższego z 30 czerwca 1999 r., II UKN 19/99, OSNAPiUS 2000, Nr 18, poz. 694). Sam fakt zaprzestania przez ZUS dokonywania wypłaty świadczenia nie jest równoznaczny z jego wstrzymaniem. Wstrzymanie wypłaty świadczeń – jeżeli ma spowodować skutki prawne – musi nastąpić w formie decyzji organu rentowego doręczonej osobie zainteresowanej z podaniem przyczyny wstrzymania i z pouczeniem o terminie i sposobie odwołania. Wypłata emerytury nie może być wstrzymana z tej tylko przyczyny, że przyznał ją i wypłaca inny oddział ZUS niż właściwy.

Wstrzymanie wypłaty świadczeń musi się opierać na konkretnej podstawie.

W art. 134 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS wymienia się przesłanki wstrzymania wypłaty świadczenia. W pierwszej kolejności ustawodawca wskazuje, że dochodzi do tego, gdy powstaną okoliczności uzasadniające zawieszenie prawa do świadczeń lub ustanie tego prawa. Podkreślić należy, iż przesłanka ta różni się od pozostałych (wymienionych w art. 134 ust. 1 pkt 2–5) tym, że w przypadku zawieszenia i ustania prawa do świadczeń nie można żądać skutecznie świadczeń za okres przypadający na czas po ich wstrzymaniu (K. Antonów, B. Suchacki, w: K. Antonów (red.), M. Bartnicki, B. Suchacki, Ustawa, s. 567). W analizowanej sytuacji nie wystąpiły jednak w chwili obecnej przesłanki niezbędne do wstrzymania świadczenia wymienione w cytowanym przepisie, nie ma bowiem podstaw do jego zawieszenia ani ustania; dopiero dokonanie wyboru świadczenia przez ubezpieczoną spowoduje utratę prawa do świadczenia i to jedynie o tyle, o ile wybierze ona świadczenie z ZUS. Nie wystąpiły też pozostałe okoliczności wymienione w art. 134 ust. 1 pkt 2–5 cytowanej ustawy.

Konsekwencją powyższych ustaleń było rozstrzygnięcie drugiej kwestii, która objęta jest treścią zaskarżonej decyzji, tj. że świadczenie pobrane przez ubezpieczoną w okresie od 1 czerwca 2009 r. do 31 lipca 2016 r. w kwocie 85 817, 28 zł. było świadczeniem nienależnym i odwołująca się jest zobowiązana do jego zwrotu z okres od 1 sierpnia 2013 r. do 31 lipca 2016 r. tj. za 3 lata.

Zgodnie z art. 52 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, zasady zwrotu nienależnie pobranych świadczeń oraz ustalania odsetek za opóźnienia w wypłacie świadczeń określają przepisy emerytalne oraz przepisy ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz ustawy o świadczeniach pieniężnych w razie choroby i macierzyństwa.

Takim przepisem jest art. 138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zgodnie z którym osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenia uważa się:

- 1) świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania;
- 2) świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Redakcja powołanego przepisu jednoznacznie wskazuje zatem, iż obowiązek zwrotu obejmuje wyłącznie świadczenia nienależnie pobrane, zaś zarzut pobrania nienależnego świadczenia z ubezpieczenia społecznego może być podniesiony tylko wobec osoby, która otrzymała świadczenie bez podstawy prawnej i jedynie wówczas, gdy miała ona świadomość, iż wypłacone świadczenie jej się nie należy.

Jeśli zatem, brak było podstaw do wstrzymania lub zawieszenia pobierania świadczenia - ubezpieczona nie złożyła bowiem stosownego oświadczenia – to tym samym nie zaszły przesłanki wymienione w art. 138 ust. 1 ustawy, w konsekwencji czego świadczenie nie było nienależne na obecnym etapie postępowania.

T. M. nie pobrała nienależnie świadczenia, nie może więc być zobowiązana do jego zwrotu.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Okręgowy, na podstawie art. 477¹⁴§ 2 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

Apelację od wyroku wywiódł pozwany zaskarżając go w całości i zarzucając mu naruszenie prawa materialnego, a w szczególności art. 138 ust. 1, 2 i 4 ustawy o emeryturach i rentach z FUS w zw. z art. 52 ust. 2 oraz art. 33 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Powołując się na powyższe zarzuty skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez oddalenie odwołania.

W uzasadnieniu pozwany wskazał, że wnioskodawczyni, na mocy decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w O. z dnia 16 marca 2015 r. jest uprawniona do renty rodzinnej. Zakład Ubezpieczeń Społecznych naliczył ubezpieczonej wyrównanie renty za okres od 1 czerwca 2009 r. do 31 marca 2015 r. Skarżąca – składając w niemieckiej instytucji

ubezpieczeniowej wniosek o rentę rodzinną nie podała informacji, że od 19 września 1995 r. ma ustalone prawo do emerytury rolnej i świadczenie to jest jej wypłacane. Od dnia 1 lutego 2014 r. wnioskodawczyni posiada również prawo do dodatku pielęgnacyjnego. Skarżąca nie powiadomiła pozwanego o przyznaniu jej prawa do renty rodzinnej, w konsekwencji czego pobierała dwa świadczenia w pełnej wysokości, do czego nie była uprawniona.

Pozwany podkreślił, że w jego ocenie, z powołanego przez Sąd art. 33 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, nie wynika, aby wnioskodawczyni była zobligowana do złożenia oświadczenia w przedmiocie wyboru wypłacanego świadczenia. Pozwany zaznaczył, że z treści całego art. 33, w szczególności ust. 2c i 2d, nie wynika dla organu rentowego obowiązek wzywania ubezpieczonego do złożenia oświadczenia o wyborze świadczenia, które chce otrzymywać, bowiem obowiązek taki ograniczony został tylko do renty rolniczej z tytułu niezdolności do pracy i renty rodzinnej z ubezpieczenia rolników. W dniu 2 sierpnia 2016 r. została wydana przez pozwanego decyzja odmawiająca wnioskodawczyni prawa do wypłaty w zbiegu emerytury rolnej z rentą rodzinną. W uzasadnieniu decyzji pozwany poinformował wnioskodawczynię, że w przypadku wyboru przez nią świadczenia niższego winna wystąpić ze stosownym wnioskiem. Pozwany, na mocy zaskarżonej decyzji wstrzymał wypłatę emerytury rolnej, jako świadczenia mniej korzystnego finansowo niż renta rodzinna wypłacana przez ZUS.

W ocenie pozwanego, wnioskodawczyni nie ma zamiaru złożyć oświadczenia (i nie musi) w przedmiocie wyboru wypłacanego świadczenia, czym nie tylko uchyliła się od zwrotu nienależnie pobranej emerytury rolnej, ale również ma możliwość, na mocy wyroku sądu, pobierania dwóch świadczeń jednocześnie, co narusza obowiązujące przepisy prawa.

Pozwany nie dysponuje środkami przymuszenia ubezpieczonej do złożenia oświadczenia, stąd jedyną możliwością było wydanie decyzji w przedmiocie zawieszenia wypłaty emerytury rolnej, jako świadczenia niższego kwotowo niż renta rodzinna przyznana przez ZUS. Skarżący zaznaczył jednak, że wnioskodawczyni wybierając emeryturę rolną nie uchyliła się od zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, z tym, że decyzję taką wydał ZUS, a kwota zwrotu na rzecz tego organu rentowego, będzie wyższa niż kwota ustalona przez pozwanego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja pozwanego nie zasługuje na uwzględnienie.

Przedmiotem sporu w niniejszej sprawie było, czy pobierane przez T. M. świadczenie w postaci emerytury rolnej wypłacanej wnioskodawczyni przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego - wobec przyznania ubezpieczonej przez niemiecką instytucję ubezpieczeniową prawa do tzw. renty wdowiej - jest świadczeniem nienależnym, które aktualnie winno podlegać zwrotowi.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, we wskazanym powyżej zakresie Sąd Okręgowy przeprowadził stosowne postępowanie dowodowe, a w swych ustaleniach i wnioskach

nie wykroczył poza ramy swobodnej oceny wiarygodności i mocy dowodów wynikające z przepisu art. 233 k.p.c., nie popełnił też uchybień w zakresie zarówno ustalonych faktów, jak też ich kwalifikacji prawnej, które mogłyby uzasadnić ingerencję w treść zaskarżonego orzeczenia. W konsekwencji, Sąd odwoławczy oceniając jako kompletne i prawidłowe ustalenia faktyczne oraz rozważania prawne dokonane przez Sąd pierwszej instancji uznał je za własne, co oznacza, że zbędnym jest ich szczegółowe powtarzanie w uzasadnieniu wyroku Sądu odwoławczego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1998 roku, sygn. akt I PKN 339/98, OSNAPiUS z 1999 roku, z. 24, poz. 776).

Jak trafnie wskazał Sąd I instancji, zgodnie z treścią art. 33 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. z 2017 r., poz. 2336) w razie zbiegu prawa do emerytury z prawem do renty na podstawie ustawy, uprawnionemu przyznaje się jedno świadczenie - wyższe lub wybrane przez uprawnionego, z zastrzeżeniem art. 22 ust. 3 i 4. Jednocześnie - jak wynika z ust. 2 powołanego przepisu - w razie zbiegu prawa do emerytury lub renty przysługującej na podstawie ustawy z prawem do emerytury lub renty z innego ubezpieczenia społecznego, uprawnionemu wypłaca się jedno wybrane przez niego świadczenie, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4. Ustęp 4 pkt 4 wskazuje,

iż odrębne przepisy określają prawo do pobierania świadczeń w razie zbiegu u jednej osoby prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia z prawem do świadczenia o charakterze rentowym z instytucji zagranicznej.

A zatem, jak wynika z powołanej wyżej regulacji prawnej, w przypadku powstania po stronie wnioskodawcy uprawnienia do więcej niż jednego świadczenia, to on – i tylko on – jest władny dokonać wyboru, które świadczenie chce otrzymywać. Ów wybór należy do sfery samodzielnych uprawnień wnioskodawcy i nie podlega ocenie organu ubezpieczeniowego, co oznacza - na co trafnie zwrócił uwagę Sąd I instancji - że nawet jeżeli uprawniony zażąda wypłaty niższego świadczenia, żądanie to musi zostać uwzględnione (por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 października 2010 r. K. 16/2008, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 września 2013 r., II UK 186/13).

Przekładając powyższe na grunt analizowanej sprawy podkreślić należy, że T. M. bezspornie nie złożyła oświadczenia w przedmiocie rodzaju świadczenia - renty rodzinnej wypłacanej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, względnie emerytury rolnej wypłacanej przez KRUS - które chce pobierać. Wobec braku oświadczenia wnioskodawczyni, Prezes KRUS w dniu 22 sierpnia 2016 r. (z urzędu) wydał decyzję odmawiającą ubezpieczonej prawa do świadczeń w zbiegu oraz wstrzymał wypłatę emerytury rolnej, uznając – niejako w zastępstwie wnioskodawczyni – że będzie ona pobierała świadczenie rentowe wypłacane proporcjonalnie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, albowiem jest ono dla niej korzystniejsze.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego Prezes KRUS - wobec braku oświadczenia wnioskodawczyni w przedmiocie wyboru świadczenia - nie był uprawniony do wydania decyzji w zakresie zawieszenia wypłaty emerytury T. M., zwłaszcza, że świadczenie to – wbrew argumentacji zaprezentowanej w wywiedzionym środku zaskarżenia – jest świadczeniem korzystniejszym dla ubezpieczonej. Zaznaczyć bowiem trzeba, że jak wynika z decyzji Zakład Ubezpieczeń Społecznych z dnia 16 marca 2015 r. świadczenie rentowe wnioskodawczyni wyniosło 506,95 zł, albowiem ZUS - co umknęło uwadze pozwanego - jest zobligowany do jego wypłaty proporcjonalnie, tj. wyłącznie za okresy zatrudnienia męża wnioskodawczyni w Polsce (175 m-cy pracy w Polsce do 433 m-cy łącznej pracy) – w pozostałym zakresie świadczenie jest wypłacane przez niemiecką instytucję ubezpieczeniową. Wysokość - wypłacanego przez KRUS - świadczenia emerytalnego ubezpieczonej wraz z dodatkiem pielęgnacyjnym wynosi zaś 1048,57 zł i jest wyższa od renty rodzinnej wypłacanej przez ZUS. A zatem podjęcie przez pozwanego decyzji o wyborze świadczenia, które winna pobierać wnioskodawczyni, zostało dokonane nie dość, że z pominięciem woli samej ubezpieczonej - co nastąpiło z naruszeniem art. 33 ust. 2 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników - to dodatkowo z jej pokrzywdzeniem, albowiem świadczenie wybrane przez Prezesa KRUS okazało się dla T. M. mniej korzystne.

Niewątpliwie oświadczenie wnioskodawczyni jest niezbędne dla podjęcia decyzji w przedmiocie świadczenia, które będzie jej wypłacane, tj. emerytury rolnej z KRUS, względnie (obliczonej proporcjonalnie) renty rodzinnej wypłacanej przez ZUS i jakiegokolwiek kroki podjęte w tym zakresie przez organ ubezpieczeniowy z urzędu uznać należy za niedopuszczalne.

Abstrahując jednak od kwestii konieczności podjęcia przez ubezpieczoną decyzji w przedmiocie wypłaty rodzaju świadczenia przez polską instytucję ubezpieczeniową, nie można tracić z pola widzenia, że T. M., począwszy od 1 czerwca 2009 r. jest uprawniona do renty rodzinnej po zmarłym mężu, które to świadczenie - proporcjonalnie do przepracowanych przez męża wnioskodawczyni okresów ubezpieczenia za granicą - jest wypłacane przez instytucję zagraniczną. Kwestię zaś prawa do pobierania świadczeń w razie zbiegu u jednej osoby prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia z prawem do świadczenia o charakterze rentowym z instytucji zagranicznej – zgodnie z art. 33 ustęp 4 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników regulują odrębne przepisy.

Problem zbiegu świadczeń wypłacanych przez dwie odrębne instytucje ubezpieczeniowe był również przedmiotem pytania prejudycjalnego do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, zadanego przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku, postanowieniem z dnia 2 grudnia 2010 r. wydanym w sprawie o sygnaturze akt III AUa 830/10 (OSAB 2011/1/77-90, LEX nr 787392) o treści: „Czy art. 20 ust. 2 oraz art. 21 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U.U.E.C.07.306.1) oraz art. 10 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 z 14 czerwca 1971

r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego w stosunku do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek oraz do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U.U.E.L.71.149.2 ze zm.) należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwiają się stosowaniu przepisu krajowego art. 138 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tj. Dz. U z 2009r. nr 153, poz. 1227), polegającego na żądaniu przez polski zakład emerytalny zwrotu emerytury za okres ostatnich 3 lat w stosunku do osoby, która od roku 1975 do roku 2009 miała jednocześnie dwa zwykłe miejsca zamieszkania (dwa centra życiowe) w dwóch krajach, należących obecnie do Unii Europejskiej, jeżeli osoba taka w czasie rozpoznawania wniosku o przyznanie emerytury i po jej otrzymaniu nie była pouczona przez polską instytucję ubezpieczeniową o konieczności poinformowania także o posiadaniu dwóch miejsc zwykłego pobytu w dwóch krajach i - o konieczności złożenia wniosku lub oświadczenia o wyborze instytucji ubezpieczeniowej jednego z tych krajów, jako właściwej do rozpoznawania wniosków dotyczących emerytury?”.

Udzielając odpowiedzi Trybunał Sprawiedliwości wyjaśnił, że „art. 12 ust. 1 rozporządzenia nr 1408/71 z 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego w stosunku do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek oraz do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U.U.E.L.71.149.2 ze zm.) wyklucza przyznanie i zachowanie prawa do kilku świadczeń tego samego rodzaju za ten sam okres ubezpieczenia obowiązkowego. Jednakże emerytura, którą J. W. (1) pobierała w Polsce i renta wdowia, przyznana w Niemczech nie stanowią [analogicznie, jak w rozpoznawanej sprawie] świadczeń tego samego rodzaju”. Trybunał Sprawiedliwości podkreślił, że powyższych świadczeń nie można traktować jako jednorodzących (por. wyrok dnia 6 października 1987 r. w sprawie 197/85 S., R.. s. 3855, pkt 13; z dnia 12 lutego 1998 r. w sprawie C-366/96 C., R.. s. I-583, pkt 20, 21; a także z dnia 7 marca 2013 r. w sprawie C-127/11 (...) B., dotychczas nieopublikowany w Zbiorze, pkt 32, 33). A skoro tak, to nie można pozbawiać skarżącej prawa do jednego z tych świadczeń, gdyż przeciwnie wnioski prowadziłyby do zniechęcenia ubezpieczonych do korzystania ze swobodnego przepływu osób (pracowników).

Trybunał wskazał jedynie na możliwość zmniejszenia świadczeń pozostających w zbiegu, jeśli przewiduje ją ustawodawstwo krajowe. Zgodnie bowiem z art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 1408/71 klauzule dotyczące zmniejszenia świadczeń obowiązujące w ustawodawstwie państwa członkowskiego stosuje się wobec osób uprawnionych do świadczeń, do których wypłaty zobowiązane jest to państwo członkowskie, jeżeli osobom tym przysługują inne świadczenia z ubezpieczenia społecznego, nawet jeżeli chodzi o świadczenia nabyte na podstawie ustawodawstwa innego państwa członkowskiego (por. wyrok z dnia 7 marca 2002 r. w sprawie C-107/00 I., R.. s.I.-2403, pkt 22. Trybunał zaznaczył, że rozporządzenie nr 1408/71 nie stoi na przeszkodzie zastosowaniu uregulowań krajowych, które powodują zmniejszenie kwoty emerytury lub renty, o którą ma prawo ubiegać się ubezpieczony, ze względu na to, że pobiera on świadczenie emerytalne w innym państwie członkowskim, z zastrzeżeniem przestrzegania ograniczeń określonych w rozporządzeniu nr 1408/71. Przepis art. 46a ust. 3 lit. d) rozporządzenia nr 1408/71 stanowi, że świadczenie należne zgodnie z ustawodawstwem pierwszego państwa członkowskiego może być zmniejszone wyłącznie w granicach kwoty świadczeń należnych zgodnie z ustawodawstwem innego państwa członkowskiego.

Prawo polskie nie przewiduje jednak unormowania zapobiegającego kumulacji świadczeń przyznawanych w tym samym czasie w Polsce i w innym kraju UE. Pobierając zatem rentę wdowią wypłacaną przez niemiecką instytucję ubezpieczeniową, wnioskodawczyni może równocześnie otrzymywać pełną emeryturę rolną w Polsce (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 25 września 2013 r., III AUa 830/10, LEX nr 1378632).

W tym miejscu przypomnieć należy, że jak wynika z art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych obowiązek zwrotu dotyczy świadczeń, które zostały pobrane nienależnie w rozumieniu definicji nienależnego świadczenia zawartej w dalszej części przepisu. Przepis art. 138 ust. 2 stanowi, że za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się po pierwsze - świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczona o braku prawa do ich pobierania

i po drugie - świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia.

Sąd Najwyższy wielokrotnie wskazywał na sytuacje, w których zachodzi konieczność zwrotu nienależnie pobranego świadczenia w całości. W jednym z orzeczeń stwierdził, że świadczenie przyznane na podstawie fałszywych dokumentów (art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych) podlega zwrotowi w całości, jeśli bez złożenia tych dokumentów w ogóle nie zostałyby przyznane. Jeśli skutkiem złożenia takich dokumentów jest zawyżenie świadczenia (przyznanie renty z tytułu całkowitej niezdolności do pracy zamiast renty z tytułu częściowej niezdolności do pracy, do której były spełnione przesłanki), to zwrotowi podlega wyłącznie nienależna nadwyżka (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2008 r., I UK 154/2008, OSNP 2010/11-12 poz. 148). W innych orzeczeniach Sąd Najwyższy wskazał, że ubezpieczony, któremu przyznano i wypłacono emeryturę na podstawie fałszywych dokumentów lub w efekcie świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego (art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej) ma obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia i nie może bronić się zarzutem, że płatnik składek spowodował wypłatę tego świadczenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2004 r., II UK 385/2003, OSNP 2005/2 poz. 25). Złożenie nieprawdziwych zeznań co do okresu zatrudnienia i posłużenie się oświadczeniami świadków ze świadomością, że nie są one prawdziwe, świadczy o złej wierze osoby składającej wniosek i uzasadnia przyjęcie, że przyznane jej na podstawie takich dowodów świadczenie miało charakter nienależny (wyrok Sądu Najwyższego 14 kwietnia 2000 r., II UKN 406/98). Żądanie zwrotu nienależnego świadczenia z ubezpieczenia społecznego uzasadnione jest tylko wobec osoby, która otrzymała świadczenie bez podstawy prawnej i tylko wówczas, gdy miała świadomość, że wypłacone świadczenie jej się nie należy (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 2012 r., I UK 331/11, LEX nr 1165287). Żadna z takich sytuacji nie zaistniała w niniejszej sprawie, co oznacza, że Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego nie miał podstaw do wstrzymania emerytury T. M. i uznania kwoty pobranego przez nią świadczenia w okresie od dnia 1 sierpnia 2013 r. do 31 lipca 2016 r. w kwocie 41.907 złotych za świadczenie pobrane nienależnie w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy emerytalnej (czy w rozumieniu art. 138 ust. 2 pkt 2 lub ust. 3 ustawy).

Mając na uwadze powyższe, dzieląc stanowisko Sądu I instancji i uznając apelację pozwanego za bezzasadną, Sąd Apelacyjny, na mocy art. 385 k.p.c., orzekł, jak w sentencji.

SSA Małgorzata Gerszewska SSA Maciej Piankowski SSA Michał Bober